



Kultura języka.

Elementy

językoznawstwa

Mateusz Zeifert



# Nauki o języku

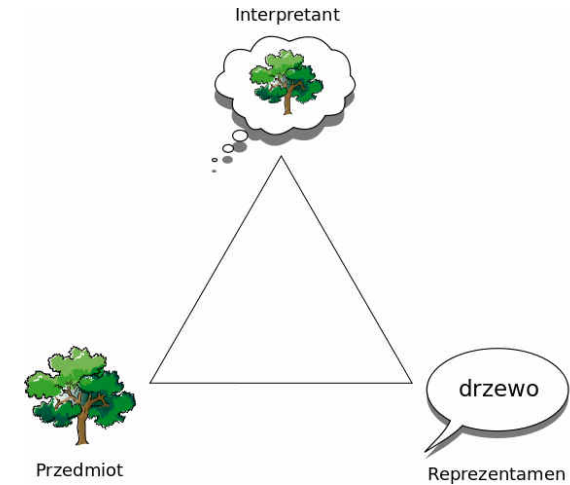
- Językoznawstwo,
- Semiotyka (semiologia),
- Filozofia (w tym filozofia języka),
- Filologia,
- Analiza literacka,
- Psychologia,
- Socjologia,
- Antropologia,
- ...



# Semiotyka (1)

- Ogólna nauka o znakach.
- Zajmuje się nie tylko językiem ludzkim, ale wszelkimi systemami sygnalizacyjnymi, np. sztucznymi systemami dedukcyjnymi („język” logiki, „języki” programowania) czy „językami” zwierząt.
- Znani autorzy: Charles S. Peirce (1839–1914), Charles W. Morris (1901–1979), Umberto Eco (1932–2016).

# Semiotyka (2)



- Podział na gałęzie:
  - **Syntaktyka (składnia)** – nauka o relacjach formalnych pomiędzy znakami,
  - **Semantyka** – nauka o relacjach pomiędzy znakami a rzeczami, do których się one odnoszą (znaczenie znaków),
  - **Pragmatyka** – nauka o relacjach pomiędzy znakami a interpretatorami (użytkownikami danego systemu).



# Semiotyka (3)

## o Rodzaje znaków:



- **Symbole** – związek znaku z jego desygnatem jest arbitralny (dowolny), zachodzi na mocy konwencji, np. *tree* (ang.), *Baum* (niem.), *drzewo* (pol.) – ten sam desygnat.



- **Ikony** – związek znaku z jego desygnatem jest niearbitralny, zachodzi na mocy podobieństwa, np. *cuckoo* (ang.), *kukułka* (pol.), ideograficzne znaki i systemy pisma.



- **Indeksy (symptomy)** – znaki wskazujące na pewne zjawiska, np. dym jest indeksem ognia, kaszel jest indeksem choroby itd.

# Językoznawstwo od starożytności do końca XIX w.





# Starożytność i średniowiecze

- Protagoras – rozróżnił rodzaje gramatyczne,
- Platon – odróżnił czasowniki od rzeczowników,
- Arystoteles – wprowadził czasy gramatyczne,
- Stoicy – wyróżnili większość pozostałych części mowy i kategorii gramatycznych,
- Scholastycy – wprowadzali dalsze rozróżnienia i próbowali sprowadzić kategorie gramatyczne, logiczne i metafizyczne do jednej wspólnej przyczyny.

# Językoznawstwo historyczno-porównawcze (1)

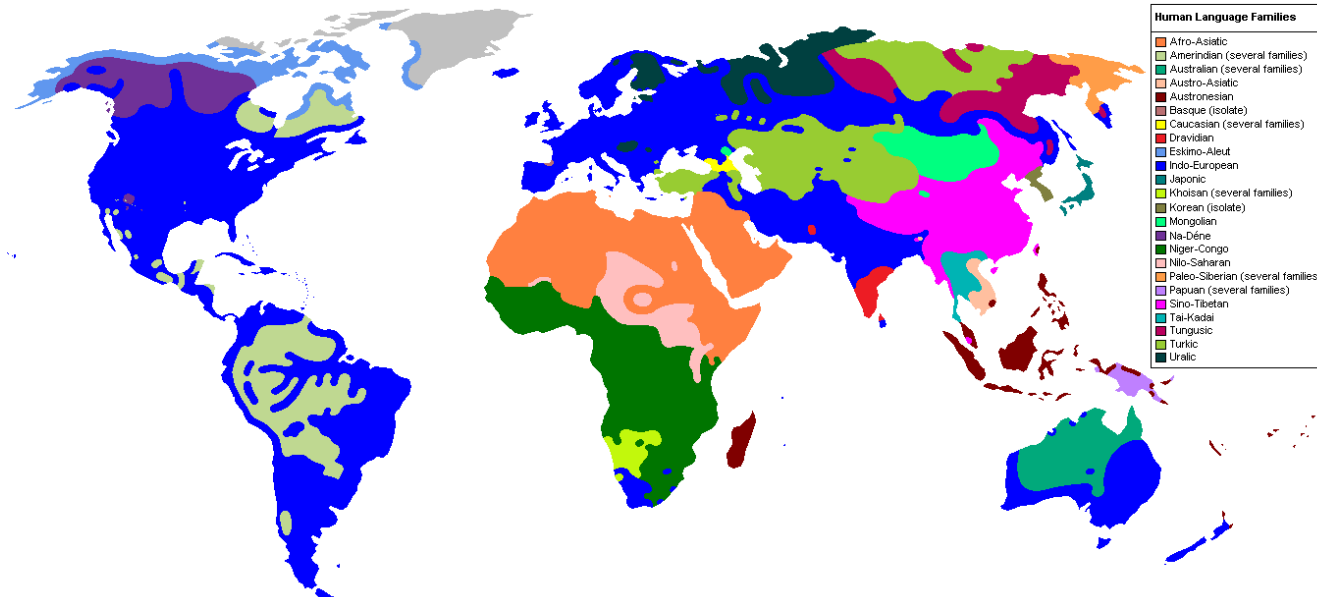
- Początki naukowej refleksji nad językiem: F. Schlegel, Wilhelm i Jacob Grimm, R. Rask, A. Schleicher.
- Przełom XVIII. i XIX. wieku: romantyzm, odkrycie sanskrytu.

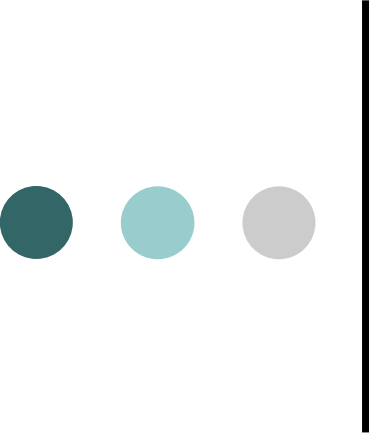




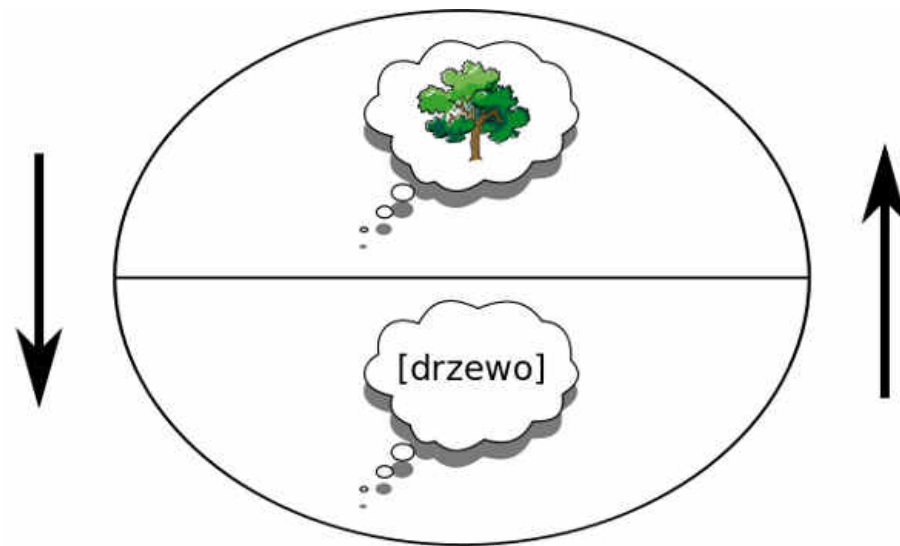
# Językoznawstwo historyczno-porównawcze (2)

- XIX wiek: historycyzm, ewolucjonizm, pozytywizm naukowy: badania ewolucji głosek, zapożyczeń i analogii między językami (prawa fonetyczne).
- Rodziny języków: indoeuropejska, ugrofińska, semicka, ałtajska, bantu itd.





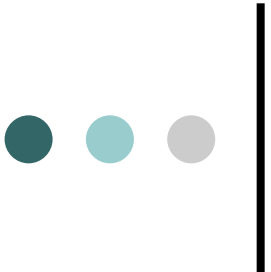
# Językoznawstwo strukturalne



# Językoznawstwo strukturalne (1)

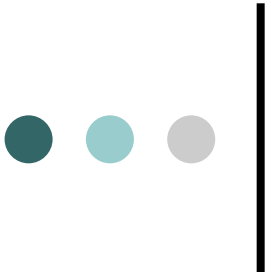
- **Ferdinand de Saussure** (1857-1913), szwajcarski uczyony, wykładowca na Uniwersytecie w Genewie, nazywany ojcem współczesnego językoznawstwa.
- ***Kurs językoznawstwa ogólnego*** (1916), odtworzony z notatek jego studentów.
- „Inne nauki mają swój przedmiot dany z góry i mogą go następnie rozważać z rozmaitych punktów widzenia; w naszej dziedzinie nie ma niczego podobnego (...) można raczej powiedzieć, że to właśnie punkt widzenia stwarza przedmiot...”





# Językoznawstwo strukturalne (2)

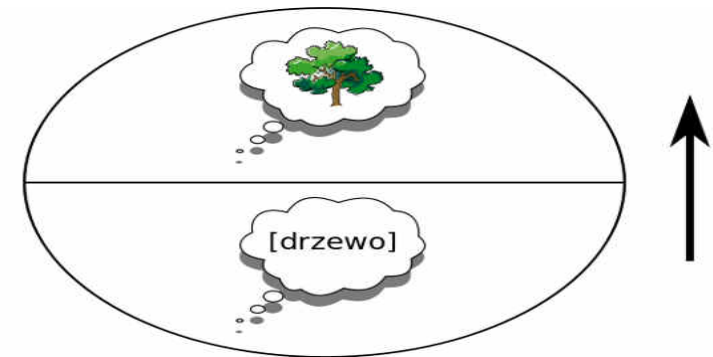
- *Langage* (mowa) = *langue* (język) + *parole* (mówienie).
- ***Langue*** to język: abstrakcyjny system znaków o charakterze ponadindywidualnym (społecznym) i psychicznym. Badaniem języka zajmuje się językoznawstwo ogólne (właściwe).
- ***Parole*** to mówienie: rzeczywiste przejawy komunikacji językowej o charakterze indywidualnym i psychofizycznym. Badaniem mówienia zajmują się różne dyscypliny pomocnicze, np. filologia, lingwistyka tekstu, pragmatyka, stylistyka itd.



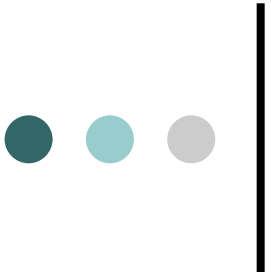
# Językoznawstwo strukturalne (3)

- *Langage* (mowa) = *langue* (język) + *parole* (mówienie).
- ***Langue***: fonem, morfem, leksem, schemat zdaniowy.
- ***Parole***: fon (głoska), morf, wyraz tekstowy, zdanie.
- *Przyjaciele moich przyjaciół są moimi przyjaciółmi.*
- *Kot-ek, kot-ka, kot-kowi...*

# Językoznawstwo strukturalne (4)



- **Znak językowy =**  
**pojęcie** (*signifié*) + **obraz akustyczny**  
(*signifiant*).
- Związek pomiędzy nimi jest arbitralny (dowolny) i konwencjonalny.
- „Język wypracowuje swe jednostki, kształtując się między dwoma bezkształtnymi masami”, tj. myślą i dźwiękiem.
- Brak relacji języka i świata – brak problemów semantycznych (znaczeniowych).



# Językoznawstwo strukturalne (5)

- Język to **system znaków**.
- Punktem wyjścia jest uchwycenie całości, z której dopiero na drodze analizy uzyskuje się mniejsze elementy.
- **Wartość językowa** znaku – ustala się ją poprzez porównanie z innymi elementami.
- Płaszczyzna syntagmatyczna (powiązania przestrzenne, np. *kot-ek, kot-ka, kot-kowi*) i paradygmatyczna (podobieństwa, np. *kotek – kotka – kotkowi*).
- „W języku istnieją tylko różnice”.



# Językoznawstwo strukturalne a prawo

- Pojęcie wartości znaku a zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej:
- „Skoro ustawodawca w treści normy prawnej umieszcza obok siebie dwa pojęcia broni palnej (bojowej i myśliwskiej), to z zakazu wykładni synonimicznej wynikać tylko może, że tym różnym zwrotom nie można nadawać tego samego znaczenia” (wyrok NSA w Warszawie z dnia 6 marca 2014 r., II OSK 2406/12).





# Strukturalizm praski

- „Język to system środków wyrażania ze względu na cel (**funkcjonalizm**).
- Fonetyka i fonologia (N. Trubiecki): „Fonetyka tak ma się do fonologii, jak numizmatyka do nauki o finansach”.
- **fonetyka** bada głoski (fony) jako zjawisko akustyczne (otwarte-zamknięte, dźwięczne-bezdźwięczne, wybuchowe, szczelinowe, wargowe, nosowe itd.),
- **fonologia** bada właściwości dystynktywne głosek w danym języku (np. [pas]-[bas], [maupa]-[małpa]), pojęcie fonemu.



## Strukturalizm praski (2)

- Badania płaszczyzny informacyjnej tekstu (V. Mathesius): **temat** (informacja dana) – **remat** (informacja nowa).
- *(Ja) Miałem wczoraj egzamin. (Egzamin) Był bardzo trudny.*
- *\*Miałem wczoraj egzamin. Bardzo trudny był egzamin.*



# Strukturalizm praski a prawo

- Temat (informacja dana) i remat (informacja nowa) w budowie przepisów.
- „Zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat albo karą surowszą” (art. 7 § 2 k.k.).
- „§ 1. Przedsiębiorca działa pod firmą. § 2. Firmę ujawnia się we właściwym rejestrze, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej (Art. 43<sup>2</sup> k.c.)”.



# Strukturalizm kopenhaski

- Louis Hjelmslev (1899-1965).
- Podział języka: treść (rzeczywistość) i wyrażanie (środki) oraz substancja (materia) i forma.
- Substancja wyrażania – fonetyka,
- Forma wyrażania – fonologia,
- Forma treści – gramatyka,
- Substancja treści – semantyka.



# Strukturalizm amerykański

- Prymat zagadnień praktycznych – opis i tłumaczenie języków indiańskich (deskrytywizm).
- L. Bloomfield – koncepcje psychologii behawiorystycznej, np. schemat bodziec-reakcja.
- Z. Harris – metoda dystrybucyjna (taksonomiczna), tj. segmentacja języka i opis otoczenia każdego elementu.